

**ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ****Бабицька О. О.**

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування прибутків агропідприємств є основним ключовим питанням як для держави, власників підприємств, так і для найманих працівників. Прибуток посідає одне з головних місць у загальній системі вартісних інструментів ринкової економіки. Беззаперечним є той факт, що, чим вищий прибуток, тим більше можливостей у підприємства поновлювати свою матеріальну базу, розвивати нові виробничі програми, напрями діяльності. Він забезпечує стабільність підприємства, гарантує його фінансову незалежність, проте дискусійним залишається питання економічного змісту фінансових результатів [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічного змісту фінансових результатів знайшли своє відображення у працях багатьох вчених, зокрема В. Г. Білика [1], Л. Г. Ловінської [2], С. В. Мочерного [3], О. В. Олійника [4], О. Є. Ширягіної [5].

Формулювання цілей статті. У даній статті поставлене завдання визначити економічний зміст фінансових результатів як основного джерела фінансування сільськогосподарських підприємств, оскільки це сприятиме подальшому розвитку теорії та практики формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення поняття прибутку більшість вчених відносять до часів зародження товарного виробництва, початкових форм купецького капіталу. У різні часи економісти мали неоднакові точки зору щодо факторів прибутку. У XVI-XVII ст. Т. Мен зробив першу спробу пояснити сутність прибутку. Меркантилісти стверджували, що прибуток виникає у сфері кругообігу, тобто походження прибутку ними пояснювалося продажем товару за ціною, вищою за його вартість.

Першою теоретичною школою, що займалася визначенням прибутку, був меркантилізм. Представники цієї школи вважали, що багатство людей – це золото, гроші, за що можна купити все. Такі уявлення не були випадковими. Вони відповідали міжнародній торгівлі – початковим видам капіталістичної діяльності, яка сприяла нагромадженню багатства у вигляді золота і приносила великі прибутки. Іншими словами, джерелом багатства вважалася торгівля. Головною помилкою меркантилістів, на нашу думку, було ігнорування прибутку у сфері мануфактурного виробництва, оскільки вони трактували прибуток як різницю між цінами продажу та купівлі товару [4].

Погляди ідеологів буржуазії поступово змінювалися з проникненням торгового капіталу у сферу виробництва. Виникла наукова школа фізіократів, в рамках якої джерелом багатства вважалося агро виробництво, де багатство виглядає як дар природи і виникає природним шляхом. Фізіократи пов'язували зростання багатства тільки з природною родючістю землі, і на цій підставі не вважали промисловість галуззю, де створюється дохід.

В класичній школі поняття прибутку розглядалось як особлива категорія фінансових результатів. Англійські економісти У. Петті, А. Сміт і Д. Рікардо досліджували прибуток у тісному зв'язку з факторами зростання суспільного багатства, процесом накопичення капіталу, побачивши джерело прибутку не в кругообігу, а у виробництві. На думку А. Сміта, заробітна плата, прибуток і рента є трьома першоджерелами всякого доходу [5]. У своєму дослідженні „Добробут націй” він зазначав, що праця визначає

вартість не лише тієї частини ціни, що припадає на заробітну плату, а й тих частин, що припадають на ренту та прибуток. Так, наприклад, у ціні хліба одна її частка йде на оплату ренти землевласника, друга – на заробітну плату або утримання робітника і робочої худоби, зайнятих у його виробництві, і третя частка є прибутком виробника. Усі три частини, напевне, або безпосередньо в загальному підсумку становлять усю ціну хліба. Головне бачення А. Сміта – це створення концепції трудової вартості, яку з плином часу розвине К. Маркс. Істотний недолік концепції А. Сміта полягає у роздвоєнні бачень першоджерела прибутку, тобто останній є результатом створення нової вартості й одночасно породженням капіталу.

Продовжувачем теорії А. Сміта став Д. Рікардо. У його поглядах прибуток і заробітна плата є не джерелами, а складовими вартості, що створюється лише працею. Англійський економіст пов'язує прибуток із заробітною платою, стверджуючи, що її зростання призводить до зменшення прибутку і навпаки, прибуток зростає, коли рівень заробітної плати знижується. Але, на жаль, Д. Рікардо не визначив першоджерела походження прибутку. Погляди А. Сміта і Д. Рікардо стали основою створення концепції продуктивності капіталу, за якою прибуток є результатом заміни людської праці капіталом (засобами виробництва) і здійснення ним такої роботи, що не може бути виконана людською працею [4].

Спираючись на досягнення класичної школи, неокласична теорія прибутку, що склалася під впливом теорії граничної корисності і у концепції трудового капіталу, мала подвійне тлумачення. З одного боку, Л. Вальрас, Дж. Б. Кларк вважали, що прибуток – це винагорода, ціна одного фактора виробництва – капіталу, не враховуючи винагороди за всі інші фактори – землю і працю. З іншого боку, прибуток розглядався як комплексний дохід всіх факторів виробництва. Всі подальші дослідження економічного змісту фінансових результатів поглиблювались і розвивалися на основі фундаменту цих вчень.

Особливим чинником, що вплинув на розвиток ряду теорій прибутку, був ризик. Протягом тривалого часу панувала думка, що прибуток (чи його частина) являє собою винагороду за готовність іти на ризик. А. Сміт вважав за необхідне включити до прибутку щось на зразок компенсації ризику, на який відважилися людина, що інвестувала свій капітал.

Як і в інших представників класичної школи політекономії, у А. Сміта ризик є фактором формування лише частини прибутку. Він назвав прибуток „невидимою рукою”, що допомагає спрямувати виробництво з користю для суспільства. А. Сміт доводив, що конкурентне підприємство є не лише можливим, а й найкращим шляхом збільшення багатства народу. Він вважав, що коли уряд стримує конкуренцію, то це завдає більше шкоди, ніж користі, будучи противником дій уряду, спрямованих на захист монополії від конкуренції й обмеження міжнародної торгівлі.

Відмітимо, що в ринкових умовах розвитку економіки нашої країни принципового значення набуває проблема ризику на кожному підприємстві. Наукова література порізного тлумачить поняття „ризик”. У багатьох працях, зокрема й економічних, поширеною є думка про ризик як про можливу небезпеку або невдачу. На нашу думку, ризик – це ймовірність втрати підприємством частини своїх прибутків (або загроза неодержання прибутків) чи поява додаткових витрат в результаті здійснення повної виробничої та фінансової діяльності.

В інституціональних теоріях прибутку (Й. Шумпетер, Ф. Перу) в центрі уваги стоять не умови ринку й конкуренції, а взаємозв'язок соціальних неекономічних явищ та поведінка соціальних груп. В них розглядається вплив на прибуток різноманітних суспільних неекономічних „інституцій” – науково-технічного прогресу, держави, соціальних груп, профспілок тощо. Так, згідно з теорією американського економіста

Й. Шумпетера, прибуток є результатом специфічної природи підприємницької діяльності, впровадження підприємцем нових комбінацій факторів виробництва. Зокрема, у своїй науковій концепції американський економіст вперше вводить поняття новатора, винахідника, який впроваджує так звані „базисні інновації”. Останні включають: 1) революційні зміни в техніці та технології виготовлення нових товарів; 2) освоєння нових джерел сировини; 3) вихід на нові ринки сировини; 4) організаційно-управлінські нововведення.

Якщо до введення новацій підприємство перебувало на одному рівні з іншими подібними підприємствами без отримання прибутку, то після впровадження новацій воно стає на інший вищий рівень й отримує, відповідно, вищий прибуток.

Щодо теорії продуктивності капіталу, то остання є найбільш поширеною. Вона була розвинута на початку XIX ст. французьким економістом Ж. Б. Сейм, який запровадив поняття послуги капіталу (тобто прибуток є платою за виробничі послуги капіталу у разі використання його власником). Його теорія в економічній літературі відома як теорія трьох факторів виробництва.

Ж. Б. Сей писав, що дія виробничих фондів надає користі продуктам; користь дає цінність продуктам, а остання дає дохід власникам виробничих фондів. Головною особливістю даної теорії було твердження про самостійну продуктивність засобів виробництва, яка є незалежною по відношенню до продуктивності праці, а також наявність так званої „граничної продуктивності” капіталу, який поряд з іншими факторами має „свій граничний продукт”.

Теорія „граничної продуктивності”, яку обґрунтував Дж. Б. Кларк, виникла у другій половині XIX ст. головним недоліком цієї теорії є твердження її автора про існування самостійної граничної корисності засобів виробництва, а основним здобутком – обґрунтування наявності джерела прибутку, що полягає в координуванні праці та капіталу підприємцем. Головною помилкою політекономістів-прагматиків, порівняно з класиками політекономії щодо трактування прибутку, була заміна питання про основу, на якій його можна отримати [5].

В економічній науці серед теорій формування прибутку можна виділити теорію трудового доходу, прихильником якої був А. Маршал, відомий економіст XX ст. згідно з цією теорією існує певна група працюючих поряд з робітниками, - це підприємці, основна функція яких організаторська, тобто прибуток тут розглядається як винагорода підприємців поряд із заробітною платою робітників. Отже, прибуток, відповідно до цієї теорії, являє собою оплату підприємницької функції.

На думку французького вченого А. Бабо, отримання прибутку є результатом виробництва (або продажу) товарів чи послуг, що базується на залученні декількох факторів виробництва, насамперед праці й капіталу. Так, А. Бабо наводить три види прибутку: 1) прибуток, зароблений завдяки ініціативі (запровадженню інновацій, відсутності страху перед ризиком, розумному використанню засобів); 2) прибуток, одержаний за сприятливих обставин (ці умови можуть бути пов'язані з характером виробничої діяльності – кон'юнктура ринку, інфляція); 3) прибуток, одержання якого є можливим за рахунок його визнання суспільними інститутами.

Важливий внесок у розвиток науки про фінансові результати зробив німецький вчений К. Маркс. У своїй фундаментальній праці „Капітал” автор розкрив таке основне поняття як додана вартість – вартість, створена працею найманих працівників понад вартості робочої сили. Джерелом прибутку К. Маркс вважав додатковий продукт, створений у процесі виробництва й реалізований у сфері обігу. Без сфери обігу неможливе втілення створеної додаткової вартості у вартісний показник прибутку як перевищення вирученої суми грошей над витратами на виготовлення товару. На думку

вченого, сутність прибутку можна подати у розрізі джерел створення суспільного продукту: спожиті засоби, необхідна й додаткова праця. В процесі розподілу доданої вартості вона розкладається на прибуток, одержаний виробниками й торговельними підприємствами, процент та земельну ренту [1].

Ряд вчених вбачають суть економічної категорії прибутку в тих функціях, які він виконує: нагромадження, стимулювання, розподіл. Функція нагромадження проявляє себе у тому, що прибуток є основним джерелом збільшення власних активів підприємства (наприклад, придбання основних і оборотних фондів) та гарантом розширеного відтворення виробництва. У привласненні й розподілі прибутку між підприємством та власниками чи між підприємством та державою виражається функція розподілу. Функція стимулювання полягає в заохоченні управлінського персоналу за результатами звітного періоду, підвищення рівня оплати праці за високі виробничі показники.

Сучасні економісти крім вищевказаних функцій, які виконує прибуток, наводять ще й такі, як стимулювання ризику й виправлення помилок. У діловому світі прибуток є свого роду сигналом про найбільш вигідні сфери діяльності для підприємства, тобто саме прибуток показує, де можна підняти ціни, і водночас він є стимулом для інвестування у ці сфери. Підприємство може отримати прибуток тоді, коли йому вдасться трансформувати вхідні ресурси у товари і послуги, вартість яких перевищує початкові витрати на придбання ресурсів. Зауважимо, що на теорію додаткової вартості спираються й сучасні вчені.

Висновки. Отже, дослідженнями встановлено, що однозначну відповідь щодо теорії походження фінансових результатів дати неможливо, оскільки кожна точка зору пояснює якийсь аспект цього питання. Загальноекономічне визначення суті фінансових результатів пояснює їх як результат зіставлення доходів звітного періоду з витратами. Фінансовий результат являє собою універсальну економічну категорію, яка формується поступово протягом фінансово-господарського року від усіх видів звичайної та надзвичайної діяльності, і виражається чистим прибутком або збитком.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білик. В. Г. Облік і відображення в звітності фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах реформування / В. Г. Білик // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 1, – К.: Науково-дослідний економічний інститут, 2006. - С. 127-129.
2. Ловінська Л. Г. Концепція фінансових результатів у системі бухгалтерського обліку / Л. Г. Ловінська // Фінанси України.-2003.- № 11.- С. 58-65.
3. Мочерний С. В. Політична економія: Навч. посіб. / Мочерний С. В. – К.: Знання-Прес, 2002. – 687 с.
4. Олійник О. В. Формування фінансових результатів сільськогосподарського виробництва / О. В. Олійник // Економіка АПК. – 2003. № 8. – С. 52-57.
5. Ширягіна О. Є. Прибуток підприємства: історичний аспект /О. Є. Ширягіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. - № 12. – С. 156-159.

УДК 336.564.1:658.152

АМОРТИЗАЦІЙНІ ВІДРАХУВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ГОСПОДАРСТВ

Ніценко В.С.

Постановка проблеми в загальному вигляді. За сучасних умов господарювання в сільськогосподарських підприємствах системою обліку амортизаційних відрахувань не передбачається нагромадження такого роду відрахувань у цільовому амортизаційному фонді. Такі відрахування у підприємствах надходять у господарський оборот і використовуються для рішення різних господарських завдань, що